

Секція 5: Теорія і практика соціальної роботи

**Балдинюк О.Д., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
М. Умань, Україна**

**РОЛЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДСЬКИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ У СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОМУ ЗАХИСТІ
БЕЗПРИТУЛЬНИХ ДІТЕЙ (1920-1930-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)**

Погіршення соціально-економічної, політичної ситуації, проведення військових дій в державі призводить до зростання кількості безпритульних дітей, або як їх називають «дітей-вулиці». У Законі України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» безпритульними дітьми є «...діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувалися, і не мають певного місця проживання» [4]. Такі діти особливо потребують соціального захисту.

Соціально-правовим захистом дітей є спільна системна діяльність державних й неурядових організацій щодо законодавчого та соціального закріплення прав дітей, в основі якої лежить пріоритет найкращих інтересів дитини, гарантування її особистих, соціальних, політичних, культурних, економічних та інших прав, й особливо права на сім'ю [3, с 297].

Проблема соціально-правового захисту дітей набула надзвичайної актуальності ще в 1920-х роках ХХ століття. Громадянська війна, інтервенція, розруха, безробіття, дефіцит необхідних продуктів та ліків призвела до збільшення кількості безпритульних дітей. За свідченнями очевидців кількість таких дітей станом на 1921-1922 роки в Росії досягало до 7,5 млн., а в Україні – до 2 млн. осіб [6, с. 30].

Так Ф. Дзержинський наголошував на тому, що «...дитяча безпритульність, яка проявлялась у формі дитячої злочинності та

проституції, загрожувала підростаючому поколінню найважчими наслідками» [1, с. 375-376].

Дитяча злочинність продовжувала невпинно зростати. Потрібно наголосити на тому, що близько 75% злочинів неповнолітніх скоювались безпритульними дітьми.

До основних видів злочинів неповнолітніх можна віднести:

1) злочини проти власності (крадіжка, шахрайство, грабіж, розбій, умисне знищення або пошкодження майна);

2) злочини проти громадської безпеки і здоров'я населення (хуліганство, незаконне виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних речовин; незаконне придбання, передача, збут, зберігання, перевезення або носіння зброї, боєприпасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв);

3) груповий характер злочинів, скоєних неповнолітніми;

4) злочини, що здійснюються підлітками при співучасті дорослих (як правило, це найбільш небезпечні злочини: бандитизм, вбивства, розбої) [9].

Особливого значення для розвитку соціальної діяльності Радянської держави набуває система соціального забезпечення. Наприкінці жовтня 1917 року при Раді народних комісарів створюється Наркомат державного піклування, який в квітні 1918 р був перейменований в Наркомат соціального забезпечення. З цього часу соціальна підтримка громадян покладається на спеціальні органи державної влади, які відповідали за соціальне та пенсійне забезпечення, надання допомоги інвалідам, захист материнства й дитинства.

Основними напрямками покращення соціального життя суспільства виступали соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта.

Важливого значення в розвитку соціальної політики держави набувала боротьба з дитячою безпритульністю. Питанням організації

допомоги безпритульним дітям займався Народний комісаріат державного піклування, а з часом потім перейшов у відання Наркомату соціального забезпечення. В 1919 році була створена Рада захисту дітей [7], а з січня 1921 року починає діяти Комісія з поліпшення життя дітей (Диткомісія) [2].

Рада захисту дітей здебільшого виконувала контрольну та координаційну функції, а не займалась вихованням безпритульних. До її складу входили голова Народного комісаріату з освіти, а також по одному представнику від народних комісаріатів: соціального забезпечення, охорони здоров'я, продовольства та праці [7, ст. 32].

Диткомісія виконувала наступні завдання: а) допомагали продовольством, житлом, паливом закладам, які відповідали за життя та здоров'я безпритульних дітей; б) слідкували за виконанням постанов по охороні дітей та забезпеченні їх усім необхідним; в) видавали на підставі діючих законів постанови та розпорядження, які стосувались охорони життя та здоров'я дітей [5, с. 863].

Перед даними органами поставало важливе завдання надавати допомогу неповнолітнім у вигляді продуктів харчування, одягу, житла та ін. Для ліквідації дитячої безпритульності створювалися дитячі будинки, в яких надавалося харчування та медичне обслуговування.

Важливу роль у ліквідації дитячої безпритульності відігравали громадські об'єднання та товариства. Зокрема, питанням соціального захисту дітей займалися «Харківське товариство опіки малолітніх безпритульних сиріт», «Харківське товариство захисту дітей від жорстокого поводження», «Товариство опіки дітей» (Катеринослав), «Київська Руська Спілка лікування дітей» [8] та ін.

Для допомоги голодуючим дітям та дітям-сиротам на початку 1918 року було організовано ряд організацій під назвою «Ліга порятунку дітей». Такі ліги діяли в Полтаві, Одесі, Києві, Харкові, Херсоні.

Важливе значення у допомозі безпритульним дітям відігравали товариства «Друзі дітей». Вони створювались в колективах, на підприємствах, при комсомольських та піонерських організаціях, клубах, хатах-читальнях тощо. До основних завдань товариства можна віднести:

- матеріальну допомогу дитячим установам;
- участь у кампаніях допомоги дітям, спрямовані на їх порятунок та покращення побуту;
- допомога органам праці в боротьбі проти поганого ставлення до дітей та їх експлуатації;
- робота по попередженню безпритульності;
- надання правової юридичної допомоги (захист інтересів сиріт та безпритульних).

Отже, в роки радянської влади різноманітні органи державної влади, а також громадські організації та товариства активно займались питаннями ліквідації безпритульності та допомоги дітям. Держава змогла призупинити зростання та поширення безпритульності. Були закладені основи для подальшої боротьби з вище окресленою проблемою.

Література:

1. Дзержинский, Ф. Э. Избранные произведения : в 2 т. Т. 1 : 1897–1923 / Ф. Э. Дзержинский. – М. : Госполитиздат, 1957. – 546 с.
2. Декрет ВЦИК от 10.02.1921 «О Комиссии при Всероссийском Центральном Исполнительном Комитете по улучшению жизни детей» // Известия ВЦИК, № 31, 12.02.1921.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – 2-ге видання / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – 536 с.
4. Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>
5. Зилов, С.А. Детское право / С.А. Зилов // Энциклопедия государства и права / под ред. П. Стучки. – М., 1925. – Т. 1., с. 863.

6. Люблинский П. И. Охрана детства и борьба с беспризорностью за 10 лет // Право и жизнь. 1927. Кн. 8. – С. 28–32.

7. Постановление СНК от 04.01.1919 г. «Об учреждении Совета защиты детей» // Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства. – 1919. – № 3. – 10 февр. – Ст. 32.

8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф. 1035. – Оп. 1. – Спр. 68. – Арк. 31.

9. Шабельникова, Н. А. Особенности профилактики преступности несовершеннолетних в 1920-е гг.: исторический опыт / Н. А. Шабельникова // Актуальные вопросы борьбы с преступлениями. – 2016. – № 2. – С. 33-37. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-profilaktiki-prestupnostinesovershennoletnih-v-1920-e-gg-istoricheskiy-opyt>